

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

**Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 811.111'1(043.2)**

PÂNZARU RODICA

**METAFORA ȘI TEXTUALITATEA:
PROBLEME DE INTERPRETARE ȘI TRADUCERE**

10.02.04 – LIMBI GERMANICE (LIMBA ENGLEZĂ)

Autoreferatul tezei de doctor în filologie

CHIȘINĂU, 2010

Teza a fost elaborată în cadrul Catedrei Filologie Engleză a Universității de Stat din Moldova.

Conducător științific:

Cincilei Cornelia, doctor în filologie, conferențiar universitar

Referenți oficiali:

Elena Prus, doctor habilitat în filologie, profesor universitar interimar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Ana Pomelnicova, doctor în filologie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat

„Alec Russo” din Bălți

Componența consiliului științific specializat:

Nicanor Babâră, doctor habilitat în filologie, profesor universitar

Tamara Matei, doctor în filologie, conferențiar universitar

Galina Burdeniuc, doctor habilitat în pedagogie, profesor universitar

Dumitru Melenciuc, doctor în filologie, conferențiar universitar

Ana Gorea, doctor în filologie, conferențiar universitar

Gabriela Șaganean, doctor în filologie, conferențiar universitar

Vasile Cucerescu, doctor în filologie, conferențiar universitar

Susținerea va avea loc la 28 decembrie 2010, ora 14.00, în ședința Consiliului Științific Specializat D 30.10.02.04 – 03* din cadrul Universității de Stat din Moldova (or. Chișinău, str. M. Kogălniceanu, 65, blocul 3, aud. 201).

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la biblioteca Universității de Stat din Moldova (str. A. Mateevici, 60, blocul central) și la pagina Web a C.N.A.A. (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la 25 noiembrie 2010.

Secretar științific al Consiliului științific
specializat, doctor în filologie

Matei Tamara

Conducător științific, doctor în filologie,
conferențiar universitar

Cincilei Cornelia

Autor

Pânzaru Rodica

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Problema discutată în teză este rolul metaforei conceptuale și al expresiilor metaforice în realizarea textualității în cadrul textului narativ original și tradus. **Actualitatea temei** rezidă în faptul că recente cercetări privind natura metaforei ca mecanism esențial de cunoaștere și conceptualizare favorizează o studiere mai profundă a acesteia în raport cu textul, ceea ce ne permite să descoperim funcții complexe ale metaforei în procesul de generare și interpretare a textului.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. Multe cercetări moderne preocupate de mecanismele semnificației sunt legate de domeniul interdisciplinar al științelor cognitive. Unul din mecanismele cognitive foarte importante indicate în studiile lingvistice și non-lingvistice, în special în fiziologie, neuropsihofiziologie etc., este acel al metaforei. Cercetarea naturii cognitive a metaforei și manifestarea ei în limbă și gândire a fost consolidată într-o teorie conceptuală a metaforei (TCM) elaborată de G. Lakoff și M. Johnson [6], conform căreia metafora își are locusul în gândire, și nu în limbă, și este indispensabilă modului nostru de a conceptualiza lumea. TCM distinge între *metafora conceptuală* (structură mentală compusă din două concepte din clase diferite, de exemplu, VIAȚA ESTE O CĂLĂTORIE, TIMPUL ESTE UN LICHID), și *expresiile metaforice*, care sunt actualizarea lingvistică a unei metafore conceptuale. Natura relației dintre aceste două ipostaze ale metaforei a fost explicitată în lucrările multor cercetători, printre care M. Turner, R. Gibbs, Z. Kövecses, D. Chiappe, J. G. Steen, J. Grady, D. Ritchie, Z. Maalej ș.a.

Aspectele studiate în lucrările cercetătorilor se axează, în particular, pe metaforele conceptuale și expresiile metaforice izolate, autorii urmărind determinarea mecanismelor care influențează interpretarea metaforei (B. Bowdle, D. Gentner, G. Lakoff, J. G. Steen, A. Utsumi, M. Turner, G. Fauconnier), găsirea metaforelor specifice unei culturi și a celor cu caracter universal (Z. Kövecses, Z. Maalej, E. Coșeriu), evidențierea metaforelor specifice creației scriitorilor (M. Dolgan, L. Zagaevschi Cornelius), stabilirea rolului metaforei în crearea tabloului lumii (A. Wierzbicka, A. Zaliznyak, V. Telya), studierea dificultăților de traducere a metaforei (Z. Kövecses, Z. Maalej, C. Schäffner, C. Neumann, A. Deignan, J. Charteris-Black, Ș. Özçalışkan).

Există însă relativ puține studii în care metaforele sunt abordate ca expresii ce contribuie la interpretarea curentă a textului. Găsim la cercetătorii D. Gentner, B. Bowdle, P. Wolff, C. Boronat [2] un studiu despre crearea cartărilor metaforice în timpul lecturii curente a unui alineat în baza expresiilor metaforice extinse. Lingvistul M. Kimmel [3] analizează rolul imaginilor-schemă de la baza metaforelor în crearea macrostructurilor narative. Aceste cercetări ne-au servit

ca punct de pornire în analiza metaforelor ca scheme textuale, care structurează conținuturi episodice și chiar textul în întregime.

Metafora conceptuală are la bază două domenii conceptuale largi, ce formează o *imagine-schemă* prin *cartare* (*mapping* – găsirea corespondențelor între domeniile metaforice). Analiza imaginii-schemă ne-a permis enunțarea ipotezei că în cadrul unui text ea poate prelua rolul unor scheme textuale de nivel local (episodic) și global (metafora conceptuală care transpune la nivel de text întreg și conturează ideea textului). Schemele/imaginile-schemă sunt actualizate prin multiple expresii metaforice și nemetaforice, care reprezintă ancore de reactivare a metaforei conceptuale globale /schemei globale și de completare a ei cu un conținut textual. Anume distincția dintre metafora conceptuală și manifestarea ei lingvistică ne permite să determinăm rolul metaforei în organizarea, depozitarea și anticiparea informației din text și s-o abordăm în raport cu standardele textualității în formula lingviștilor R. de Beaugrande și W. Dressler [1].

Utilizând aparatul terminologic elaborat de TCM, analizăm modalitatea de conceptualizare a metaforelor de către cititorul textului sursă și de către acel al textului țintă, pentru a determina factorii care influențează perceperea metaforei și impactul acestora asupra realizării standardelor textualității. În acest proces ne-au fost utile și cercetările savanților E. Sapir, B. Whorf, A. Potebnya, W. Humboldt, A. Wierzbicka, Z. Kövecses, G. Lakoff, M. Johnson, Z. Maalej, A. Alvarez, A. Neubert, G. Shreve.

Scopul și obiectivele lucrării. Scopul propus este determinarea rolului metaforei în realizarea textualității din perspectiva generării și interpretării textului, precum și în identificarea diferențelor de conceptualizare a textului narativ în urma traducerii metaforei. Pentru aceasta ne-am propus următoarele **obiective**:

- a sintetiza materialul teoretic și practic referitor la teoria conceptuală a metaforei;
- a constata mecanismele de la baza expresiilor metaforice care contribuie la generarea și interpretarea textului;
- a determina rolul metaforei în realizarea standardelor textualității în textul narativ;
- a stabili legătura dintre metafora globală și cea locală și mecanismele de procesare a textului;
- a analiza specificul metaforei și al comparației¹ la nivel lingvistic și conceptual și rolul fiecăreia la înțelegerea textului narativ;
- a stabili factorii care influențează interpretarea expresiilor metaforice;

¹ Comparația ca expresie ce implică un transfer de sens, și nu ca expresie literală.

- a identifica schimbările de ordin conceptual și lingvistic care se produc în text în urma traducerii expresiilor metaforice;
- a urmări impactul strategiilor de traducere a expresiilor metaforice asupra standardelor textualității.

Metodologia cercetării științifice. Examinarea metaforei ca produs și mijloc al cunoașterii în raport cu textualitatea a necesitat o sinteză a cercetărilor referitoare la funcția cognitivă a metaforei, a reflecțiilor asupra textualității. În cadrul cercetării metoda descriptivă și cea analitică sunt folosite pentru observarea, selectarea, categorisirea și descrierea expresiilor metaforice în contextul unui roman. Metoda de selectare a expresiilor metaforice a fost condiționată de delimitările pe care le facem între metaforic și nemetaforic. Au fost alese și analizate 80 de fragmente din textul romanului *Colecționarul* de John Fowles și 20 din alte surse.

Termenul de *interpretare* determină câteva aspecte în prezenta lucrare. În primul rând, este vorba de *interpretarea expresiei metaforice*, adică găsirea setului de corespondențe între constituenții metaforei și crearea imaginii metaforice corespunzătoare contextului în care ea este folosită. În al doilea rând, se face referință la interpretarea textului ca rezultat al percepției acestuia pe parcursul *lecturii curente – procesare*. Interpretarea în acest sens este analizată din perspectiva procesării textului de sus în jos și de jos în sus, care îmbină cunoștințele anterioare ale cititorului, așteptările lui în privința evenimentelor ulterioare și informația acumulată de el pe măsură ce se familiarizează cu conținutul textului. În al treilea rând, *traducerea* este studiată ca un aspect al interpretării. Noi examinăm două traduceri ale aceluiași roman pentru a analiza modalitatea de schimbare a conceptualizării în momentul interpretării expresiei metaforice din original de către traducător. Traducerile reprezintă un produs al interpretării metaforelor din textul original.

Noutatea și originalitatea științifică. Cercetarea rolului metaforei în realizarea standardelor textualității este un teren nou de investigare. Distincția dintre metafora conceptuală, cu imaginea-schemă la bază, și expresiile metaforice care o susțin permite cercetătorului să iasă din limitele propoziției și să pună în valoare noi funcții ale metaforei în generarea și perceperea textului atât la nivel local, cât și la cel global. Importanța metaforei în conceptualizarea realităților textuale o face sensibilă la traducere, întrucât implică factori de ordin lingvistic, social și civilizațional.

Delimitarea dintre metafora conceptuală și expresiile metaforice care o susțin a permis, în primul rând, stabilirea unui paralelism între ele, metafora fiind capabilă să asigure textului continuitate și legătură la nivelul semantic /de adâncime și, respectiv, la cel de suprafață. În

primul caz, prin intermediul imaginii-schemă, metafora conceptuală îi conferă textului unitate de sens (standardul *coerenței*) pe segmente cu diferită extindere (de la propoziție la text întreg). În cel de-al doilea caz, expresiile metaforice asigură *coeziune* textului la nivel de suprafață. Observațiile asupra textelor originale și asupra celor traduse, utilizate în cadrul cercetării, au demonstrat, de asemenea, rolul important al metaforei în realizarea textualității prin intermediul standardelor *intenționalității*, *acceptabilității*, *informativității*, *situaționalității* și *intertextualității*.

Semnificația teoretică a cercetării constă în faptul că:

- s-a demonstrat eficiența utilizării instrumentarului elaborat în cadrul studiilor cognitive la cercetarea metaforei în raport cu textualitatea;
- s-a făcut un studiu al înțelegerii caracterului dualist al metaforei în lucrările cercetătorilor din antichitate pînă în prezent;
- s-a stabilit raportul dintre schemă și imaginea-schemă ca structuri globale textuale;
- s-a analizat modalitatea în care metafora conceptuală este proiectată în text prin intermediul expresiilor metaforice;
- s-a elaborat o terminologie specială raportată la TCM și cercetarea metaforelor la nivel local și global în text (*metafora conceptuală locală/ globală, expresii metaforice extinse/ ne-extinse, expresii metaforice cu impact local/ global, metafore conceptuale, expresii metaforice intertextuale*);
- s-a determinat că rolul metaforei în asigurarea coerenței globale a textului este cu atît mai mare, cu cît imaginea-schemă de la baza ei structurează secvențe textuale mai extinse, atingîndu-se nivelul maxim prin evocarea metaforei în titlu;
- s-a studiat importanța selectării expresiei metaforice sau a comparației, a operației de CATEGORISIRE sau COMPARAȚIE pentru interpretarea unei situații;
- s-a oferit o abordare cognitivă a traducerii, în general, și a traducerii metaforelor, în particular;
- s-au elaborat strategii de traducere a metaforei în baza TCM.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele investigației pot fi aplicate la elaborarea unor cursuri de stilistică, de analiză a textului, de literatură, de antropologie și de culturologie. Multitudinea abordărilor pentru continuarea studiului despre metafora în text generează teme de cercetare pentru tezele de licență, masterat, doctorat. Strategiile de traducere elaborate în baza teoriei contemporane a metaforei sunt relevante pentru traductologi și traducători.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere:

- metafora joacă un rol important la generarea, procesarea și interpretarea textului prin asigurarea, în primul rând, a coerenței grație imaginii-schemă pe care o are la baza ei și a capacității de actualizare extinsă prin expresii metaforice în text;
- există o interdependență directă între interpretarea metaforei și realizarea standardelor textualității;
- schimbarea metaforei ca rezultat al traducerii duce la reconceptualizarea situației;
- redarea structurilor din limba sursă (LS) prin intermediul altora în limba țintă (LT) afectează actualizarea standardelor textualității.

Implementarea rezultatelor științifice. Perspectiva de examinare a textului propusă în lucrare oferă un exemplu de analiză ce poate fi aplicat și la alte texte de diferite dimensiuni, în care se conturează una sau mai multe metafore conceptuale extinse. Un exemplu a fost prezentat în articolul *Teaching Vocabulary through Metaphorical Structures* (Predarea vocabularului cu ajutorul structurilor metaforice) [7]. Folosim cu succes metaforele conceptuale în predarea vocabularului la orele practice de limba engleză. Identificarea expresiilor metaforice care susțin o metaforă conceptuală asigură o însușire tematică a expresiilor și este o sarcină utilă pentru studenți în procesul de studiere și analiză a unui text.

Aprobarea rezultatelor științifice și publicațiile la tema tezei. Aprobarea investigației a fost realizată în cadrul a trei conferințe și colocvii naționale și a trei conferințe internaționale, și în revistele Universității de Stat din Moldova. Unele rezultate ale prezentei cercetări sunt reflectate în 11 publicații (a se vedea lista).

Volumul și structura tezei. Teza constă din introducere, trei capitole, concluzii și recomandări, bibliografie (225 de titluri). Textul de bază al tezei (121 p.) cuprinde 4 tabele și 2 figuri.

Cuvinte-cheie: metaforă conceptuală, expresie metaforică, cartare, metaforă globală / locală, interpretarea metaforelor, textualitate, procesarea textului de sus în jos / de jos în sus, schemă, text sursă / țintă, cultură sursă / țintă.

CONȚINUTUL TEZEI

1. NATURA DUALISTĂ A METAFOREI

Metafora ne însoțește în toate domeniile de activitate, însă deseori rămâne imperceptibilă pentru că ne-am obișnuit cu expresiile ei și nu sesizăm că ar avea la bază un transfer de sens sau că ar fi o modalitate de cunoaștere a lumii.

Schimbarea accentelor în studiul metaforei de la o figură de stil, care are menirea de a orna un discurs, la un mecanism de cogniție s-a dezvoltat de-a lungul secolelor. Din timpurile

cele mai vechi metafora a constituit obiectul de cercetare al unor autori cu renume. În lucrările lui Aristotel, A. Biese, R. de Gourmont, L. Blaga etc. metafora este examinată și explicată ca un mecanism de cunoaștere. Cercetătorii G. Vico, J. Ortega y Gasset au evidențiat funcția metaforei ca instrument fundamental și primar al gândirii. I.A. Richards, M. Black, H. Weinrich au propus delimitări între constituenții metaforei, respectiv: *tenor/vehicle, focus/frame, image donor field/image receipt field*. Distincții între metafora ca sursă de ornare și metafora cognitivă se întîlnesc la J. Ortega y Gasset, L. Blaga, L. Șăineanu ș.a.; la metaforele universale s-a referit reputatul lingvist E. Coșeriu.

Astăzi există mai multe direcții și metodologii de studiere a metaforei. Acestea depind, în mare măsură, de interesele cercetătorilor și de domeniul lor de investigație. De aceea termenii introduși de I.A. Richards, M. Black, L. Blaga se utilizează în paralel.

Ideile vehiculate de autorii nominalizați și de mulți alții au dus la apariția și cristalizarea *teoriei conceptuale a metaforei* (TCM), inițiată de G. Lakoff și M. Johnson prin lucrarea lor *Metaphors We Live By* [5], în care se demonstrează că: locusul metaforei este gândirea, nu limba; metafora reprezintă o parte majoră și indispensabilă a modului convențional de a conceptualiza lumea; comportamentul nostru zilnic reflectă o înțelegere metaforică a experienței. Această teorie nu pretinde a fi o noutate totală prin concepțiile și principiile pe care le promovează, însă anume prin multitudinea exemplurilor, prin sistematizările elocvente ale metaforelor conceptuale și ale expresiilor metaforice autorii și promotorii ei au reușit să pună bazele unei noi direcții ample de studiere a metaforei în cadrul științelor cognitive.

Teoria conceptuală a metaforei ne pune la dispoziție mecanismul de cogniție și conceptualizare a lumii prin intermediul metaforelor ca produs și mijloc al cunoașterii. Mecanismul prin care metaforele sunt create și descifrate se numește *cartare (mapping)* și reprezintă un set de corespondențe dintre conceptele metaforice: DOMENIUL ȚINTĂ¹ (DT) și DOMENIUL SURSĂ (DS). Cartările au forma DOMENIUL ȚINTĂ ESTE/ÎNSEAMNĂ DOMENIUL SURSĂ (DISPUTA ESTE UN RĂZBOI, TIMPUL ÎNSEAMNĂ BANI, VIAȚA ESTE O CĂLĂTORIE) și sunt reprezentate lingvistic prin *expresii metaforice* (a apăra poziția/punctul de vedere, a pierde timpul, a ajunge la o răscruce în calea vieții). Cartările sunt modelul după care în limbă se realizează și sunt înțelese atât expresiile metaforice uzuale, cât și cele noi. Aceste structuri reflectă unul din procesele fundamentale ale cunoașterii, întrucât ne permit să corelăm un domeniu mai nou sau mai complicat, mai abstract, cu unul mai familiar sau mai simplu, mai concret. Astfel, mecanismul de cunoaștere ontologică cu ajutorul metaforei conceptuale are loc prin transferarea cunoștințelor din DS în DT.

¹ Aici și în continuare se marchează cu majuscule tot ce ține de domeniul conceptualului.

Metafora conceptuală are la bază o imagine-schemă complexă care structurează informația asociată cu conceptele ce compun metafora. Capacitatea metaforei de a forma o imagine-schemă ne-a permis s-o analizăm ca schemă pentru generarea și interpretarea textului, ca structură care oferă un cadru de acumulare a conținuturilor textuale susținută și completată de expresiile metaforice din text, dar și de alte expresii lingvistice nemetaforice relevante pentru conceptele metaforice. Metaforele conceptuale ce structurează un text întreg le numim *globale*, iar cele care se manifestă la nivel de episod – *locale*.

Pentru înțelegerea naturii metaforei considerăm importantă identificarea raportului dintre metafora vie/metafora moartă și a distincției dintre metaforă și comparație. În acest capitol, bazându-ne pe polemica dintre cercetători referitoare la distincțiile date, delimităm metaforicul de nemetaforic.

Astfel, considerăm metafore toate expresiile (convenționale sau noi) care au la bază un transfer de sens perceptibil și le analizăm din punctul de vedere al problemelor pe care le prezintă la interpretarea și traducerea unui text. Metaforele convenționale de tipul *picioarul mesei*, *cotul râului*, *a ține isonul* își au relevanța în prezentul studiu datorită capacității acestora de a susține o idee sau imagine extinsă în text, fiind reînviată de contextul în care sunt folosite sau servind ca puncte de activare a unei metafore conceptuale globale. Capacitatea cititorului și a traducătorului de a recunoaște valoarea revigorată a expresiei metaforice contribuie la o apreciere estetică și cunoaștere informațională mai profundă a fragmentului sau a textului în întregime.

În ceea ce privește discuția despre metaforă și comparație, TCM nu face distincții cognitive între ele. Acest lucru ar putea fi motivat prin faptul că: 1) atât metaforele cât și comparațiile presupun un transfer de sens, doar că metaforele îl fac într-un mod ascuns, iar comparațiile în mod deschis (prin adverbe de comparație); și 2) aceleași mecanisme de interpretare (CATEGORISIRE și COMPARAȚIE) se folosesc atât pentru metafore cât și pentru comparații, dar ele se aplică diferit în funcție de convenționalitatea, de aptitudinea (nivelul de familiarizare a cititorului cu constituenții metaforici) și de forma expresiilor. Astfel, metafora convențională (*încrederea este o ancoră*, *oportunitatea este o intrare pe ușă*) va fi interpretată prin operația de CATEGORISIRE, iar metafora nouă (*mintea este o bucătărie*, *un ziar este un telescop*) – prin COMPARAȚIE, pentru că folosirea formei de comparație va accelera interpretarea expresiei figurate noi, iar forma de expresie metaforică va asigura interpretarea directă a expresiei figurate convenționalizate. Aceste distincții care rezultă din cercetările efectuate de D. Gentner și alții [2] s-au dovedit utile pentru analiza diferențelor de percepție a situației influențate de folosirea preferențială a expresiilor metaforice sau a comparațiilor în textul narativ studiat în prezenta lucrare (*Colecționarul* de J. Fowles).

2. METAFORA ȘI TEXTUALITATEA

În ultimele decenii a crescut interesul lingviștilor pentru modalitatea în care structurile textuale sunt semnificative și pentru felul în care structurile respective reușesc să transmită un mesaj prin combinarea lor. **Textualitatea** a fost definită drept „calitatea, ce conferă unor secvențe frastice statutul de text, ca ansamblu conectat” [8, p. 70].

Robert-Alain de Beaugrande și Wolfgang Dressler [1] au determinat că textele sunt ocurențe comunicative care îndeplinesc șapte standarde ale textualității: **coerența** (modalitățile în care componentele lumii textului sunt reciproc accesibile și relevante între ele), **coeziunea** (felul în care componentele de suprafață ale textului sunt reciproc legate într-o secvență), **intenționalitatea** (caracterizează obiectivele vorbitorului și toate mijloacele pe care le folosește acesta pentru a-și atinge scopul), **acceptabilitatea** (competența receptorului de a înțelege informația oferită și de a reacționa adecvat la ea), **informativitatea** (nivelul la care o prezentare este nouă sau neașteptată pentru receptori), **situaționalitatea** (factorii care determină relevanța textului într-o situație) și **intertextualitatea** (factorii grație cărora utilizarea unui text depinde de cunoștințele despre alte texte). Lingviștii oferă coerenței un rol special între celelalte standarde datorită faptului că ea înglobează realizarea lor și verifică nivelul de înțelegere a textului de către receptor.

Înțelegerea textului este rezultatul acțiunii de **procesare** a acestuia de către cititor. **Procesarea** textului reprezintă prelucrarea curentă a informației lecturate și interpretarea acesteia, care se desfășoară în două direcții: **de sus în jos** și **de jos în sus** [4]. **Procesarea de sus în jos** presupune că cititorul își formează anumite așteptări în raport cu subiectul și codul narativ al fragmentului, face predicții referitor la ceea ce va avea loc în continuare, bazându-se pe cunoștințele, concepțiile despre lume pe care și le-a format și pe care le are stocate sub formă de diverse structuri conceptuale: frame-uri, scheme. Procesarea de sus în jos facilitează înțelegerea mesajului fără ca el să fie analizat minuțios și explicit, însă acest proces necesită un control conștient. **Procesarea de jos în sus** se bazează pe modalitatea în care cititorii extrag informația din materialul lingvistic de suprafață – cuvinte, propoziții – pentru a construi sensul. Procesarea de jos în sus se referă la analiza, categorisirea și interpretarea informației primite și se produce automat, inconștient, fără efort. Experimentele practice demonstrează că ambele tipuri de procesare participă concomitent și au o valoare alternantă în procesul înțelegerii.

Delimitarea nivelului conceptual în cadrul metaforei și anume constatarea că metafora este o imagine-schemă ne-a permis s-o analizăm la diferite niveluri ale textului (local și global) și să determinăm rolul ei la realizarea **coerenței** textului prin participarea metaforei conceptuale la procesarea de sus în jos a textului, la crearea unui cadru conceptual pentru depozitarea

informației citite curent, la ghidarea cunoștințelor memorizate, la organizarea procesului de percepere a textului, dar și prin contribuția expresiilor metaforice (și nemetaforice) la reactivarea și suplinirea cu informație a componentelor imaginii-schemă prin intermediul procesării de jos în sus a textului.

Funcția **coezivă** a metaforei poate fi realizată la diferite niveluri textuale, începînd de la expresie, propoziție, alineat, episod pînă la text și intertext. R. de Beaugrande și W. Dressler au identificat cîteva procedee, conform cărora se face conexiunea conceptelor utilizate în text: recurența completă și parțială a cuvintelor și expresiilor, paralelismul între structurile gramaticale, parafrizarea, pro-formele, elipsa.

Să urmărim cum metafora realizează funcția coezivă într-un fragment din romanul *Colecționarul* de J. Fowles. Metafora conceptuală VIAȚA ESTE O LUPTĂ reprezintă baza de generare a episodului de mai jos, extinzîndu-se și formînd o imagine a unei lupte virtuale cu actanți și arme figurate.

I mean the intelligent New People will always revolt and come across to our side. The New People destroy themselves because they're so stupid...

But it's a battle. It's like being in a city and being besieged. They're all around. And we've got to hold out.

It's a battle between Caliban and myself. He is the New People and I am the Few.

I must fight with my weapons. Not his. Not selfishness and brutality and shame and resentment [14, p. 212].

Vreau să spun că Oamenii Noi cu inteligență se vor revolta mereu și ni se vor alătura. Oamenii Noi se autodistrug fiindcă sînt atît de proști...

Dar e o mică bătălie. E ca și cum te-ai afla într-o cetate asediată. Te înconjoară din toate părțile. Și noi trebuie să rezistăm.

E o bătălie între mine și Caliban. El e Omul Nou și eu sînt Cei Puțini.

Trebuie să lupt cu armele mele. Nu cu ale lui. Nu cu egoism și brutalitate, nu cu rușine și resentimente [12, p. 212].

Una din părțile beligerante identificate în primul alineat – *the New People (Oamenii Noi)* – apare repetat în al treilea alineat. Din această categorie se desprinde o tabără separată – *the intelligent New People (Oameni Noi cu inteligență)* – care migrează spre o altă categorie – *the Few (Cei Puțini)*. Motivația acestei delimitări o constituie caracteristica atribuită lor – *intelligent (cu inteligență)*, formînd o opoziție semantică cu cei *so stupid (atît de proști)*. Recurența parțială între expresiile date păstrează legătura dintre propoziții, reprezentînd o corelație de hiponimie/hiperonimie între tipurile de oponenți.

Cîmpul semantic LUPTĂ este activat prin focarele metaforice – cuvintele folosite cu sens metaforic în context – *revolt (se vor revolta)*, *come across to our side (ni se vor alătura)*, *destroy themselves (se autodistrug)*, *battle (bătălie)*, *being besieged (asediată)*, *all around (te înconjoară din toate părțile)*, *hold out (să rezistăm)*, *fight (să lupt)*, *weapons (arme)*. Acestea contribuie la desfășurarea unui scenariu de luptă cu evenimente premergătoare luptei în sine.

Lexemul *bătălie* este reluat de două ori, însă de fiecare dată este urmat de explicitări care creează imagini diferite. În primul caz este vorba de un oraș asediat metaforic de *Oamenii Noi* (invocați anaforic de pronumele *they – ei*). În al doilea sunt identificați oponenții generici (*the*

New People și *the Few*) și individuali (Caliban și naratoarea) ai LUPTEI. Într-o construcție sintactică paralelă, ordinea fiind dictată de propoziția introductivă a alineatului *Caliban and myself* (ad.lit. *între Caliban și mine*), fiecare dintre actanți se regăsește anaforic în formele pronominale *he* (el) și *I* (eu) ca parte a unei structuri de identificare, prin intermediul căreia aflăm care este cealaltă parte implicată în luptă, cu care se identifică și naratoarea – *the Few* (*Cei Puțini*). Paralelismul se creează între *Caliban – he – the New People* și *myself – I – the Few*. *The Few* este introdus cataforic în fragment, fiind anticipat de pronumele *we* (noi), *myself* (*mine*) și *I* (eu) înainte de explicitare, de parcă naratoarea căuta cum să definească exact grupul din care ea face parte.

Metafora conceptuală este reactivată în al patrulea alineat prin folosirea cuvântului *armelor* (*weapons*). Această componentă a DS dă valoare componentelor din DT *selfishness and brutality and shame and resentment* (ad.lit. *egoism și brutalitate și rușine și resentimente*), introduse de asemenea printr-o construcție paralelă legată prin conjuncția coordonatoare *and* (*și*).

Din acest fragment desprindem modalitatea în care metafora conceptuală și expresiile metaforice, sprijinindu-se pe caracteristicile lexico-gramaticale ale coeziunii, contribuie la susținerea unei idei unice a fragmentului, asigură coerență și coeziune pasajului, dezvăluie intenționalitatea naratorului, plasează ideile din fragment într-un cadru situațional concret din care reiese această analiză interioară a naratoarei.

Realizarea **informativității** prin intermediul metaforei are loc în baza a trei niveluri: **informativitatea de ordinul întâi** din care fac parte cuvintele funcționale, **informativitatea de ordinul al doilea** reprezintă standardul normal pentru comunicarea textuală, **informativitatea de ordinul al treilea** cuprinde ocurențele care cer multă atenție și resurse pentru procesare, dar care sunt mai interesante [1, p. VII].

Metaforele, în funcție de originalitatea lor și de complexitatea formală și semantică, asigură informativitatea la nivelurile al doilea și al treilea. Informativitatea de ordinul întâi poate fi asigurată nu de expresiile metaforice, ci doar de focarele metaforice exprimate prin părți de vorbire funcționale. De exemplu, *în pădure, a scoate din minți* (în ambele expresii DT este perceput ca un container din care poți ieși sau intra, în care poți pune sau scoate).

Metaforele convenționale, care nu prezintă un efort pentru procesare și nu cer atenție sporită pentru decodificare, realizează informativitatea de ordinul al doilea. Acestea constituie majoritatea metaforelor folosite zilnic: *timpul fugе, viața se scurge, banii se evaporă, idee strălucită, a construi teorii, a distruge argumente* etc.

Factorul pragmatic joacă un rol important în categorisirea metaforelor pe niveluri informative. De aceea, pentru nivelurile al doilea și al treilea nu pot fi delimitate cu exactitate

seturile de expresii metaforice. Acest lucru depinde de gradul de familiarizare a receptorului cu expresia metaforică folosită.

Metafora este un mijloc foarte eficient de convingere datorită asociațiilor care „se joacă” cu sentimentele receptorului. Măiestria creatorului rezidă în alegerea potrivită a metaforei pentru un locutor anume (singular sau colectiv), ca să-l facă să reacționeze într-un anumit fel. Relația dintre locutor și interlocutor este caracterizată de realizarea cu succes a standardelor de **intenționalitate** și **acceptabilitate**. Tratarea lor paralelă este motivată de interdependența acestora la interpretarea și crearea textului.

Intenționalitatea, ca standard al textualității, dirijează și monitorizează conversația, prin intermediul principiului de *co-operare* și a maximelor lui Paul Grice: *calitate, cantitate, relație, modalitate* [1, p. VI]. Respectarea acestor principii la crearea și interpretarea metaforelor duce la realizarea intenției producătorului.

Efectul metaforei asupra interlocutorului se bazează pe realizarea acceptabilității, ce ține de competența receptorului de a înțelege informația oferită și de a reacționa adecvat la ea. Succesul decodificării unei metafore depinde de niște condiții: 1. metafora face parte din setul de structuri deja existente în mintea receptorului; 2. chiar dacă metafora este nouă, originală, ea trebuie să corespundă principiului invarianței cartărilor sau experienței cititorului. De asemenea, interpretarea metaforelor depinde de vârsta, studiile, ocupația, apartenența la o cultură a participanților la discurs.

Metafora contribuie la realizarea câtorva strategii discursive ce țin de **situaționalitate**. Acestea sunt **monitorizarea** (relatarea informației noi care nu produce confuzii la interpretare și nu necesită explicații adiționale) și **managementul discursului** (funcția dominantă este de a dirija situația într-o manieră favorabilă scopurilor producătorului de text) [1, p. VIII.1]. Metaforele devin un mijloc foarte eficient de monitorizare datorită capacității lor de transpunere a faptelor și evenimentelor într-o modalitate ușor perceptibilă și sugestivă.

Nu o dată s-a menționat că metaforele sunt un mijloc eficient de manipulare a receptorilor cu scopul de a-i folosi la atingerea scopurilor personale. Managementul discursului făcut cu ajutorul metaforelor rămâne de cele mai multe ori nedetectat. Aici nu înțelegerea metaforelor individuale contează, pentru că ele vor fi destul de explicite din start, ci neobservarea valorii lor semnificative pentru impactul subtil pe care-l are discursul asupra conștiinței sau percepției auditoriului țintă.

Dimensiunea **intertextuală** a metaforei este analizată sub aspectul aluziei metaforei la alte texte și al influenței pe care acele aluzii o au asupra cititorului. Metaforele intertextuale se deosebesc prin faptul că atât DS cât și DȚ sunt încorporate în două realități textuale. Spre

deosebire de alte tipuri de metafore, ele au în spatele lor o poveste întregă în cazul DS, activată printr-o schemă recodificată în timpul lecturii textului, din care se extrage informația relevantă intertextului.

Metaforele pot contribui, dar și împiedica realizarea standardelor textualității în funcție de cititor și de contextul creat de autor. Dacă expresiile metaforice sunt necunoscute cititorului, decodificarea lor va depinde în mare măsură de nivelul lui de cooperare pentru identificarea semnificațiilor metaforice din contextul imediat sau anterior și de capacitatea lui de a conferi coerență fragmentului, de a identifica situaționalitatea, informativitatea și intenționalitatea episodului în care expresiile sunt folosite. Atât autorul cât și cititorul participă la interpretarea textului, în general, și a metaforelor, în particular.

Romanul *Colecționarul* de J. Fowles, supus analizei în prezenta lucrare, ne oferă un cadru favorabil de examinare a rolului metaforei în textul narativ și a raportului ei cu standardele textualității la diferite niveluri (global și local) pentru că opera conține o metaforă, care se extinde pe parcursul întregului text (metafora globală a COLECȚIONĂRII) și este susținută și de alte expresii metaforice și nemetaforice. În titlu este activat frame-ul și schema COLECȚIONĂRII, invocând agentul procesului. Frame-ul activează o varietate mare a agenților și componentelor din colecții, începând de la cele clasice (cărți, ouă, materiale umane, roci, plante, timbre, insecte) și terminând cu obiecte de tot felul, fără nici o limită de mărime și cost. Pe lângă semnificațiile literale activate de acest concept este și o semnificație metaforică convenționalizată, cartată în baza aceluiași frame, unde BĂRBATUL este agentul, iar FEMEILE reprezintă obiectul colecționării.

Relația dintre schemă și imaginea-schemă generată de metaforă reprezintă una de incluziune, pentru că schema este o sursă pentru crearea scenariului metaforic. Prin urmare, schema COLECȚIONĂRII oferă o structură pentru metafora COLECȚIONĂRII, care se desfășoară conform următorului scenariu: atât în domeniul sursă cât și în domeniul țintă există un COLECȚIONAR care adună FLUTURI (în domeniul sursă) sau FEMEI (în domeniul țintă). Pentru el este un ciclu fără sfârșit de A IDENTIFICA și apoi de A CĂUTA multdoritul specimen, de a-l GĂSI, a-l PRINDE, a-l ȚINE ÎN CAPTIVITATE, a-l DEPOZITA. Domeniul metaforicului marchează în primul rând punctele-cheie ale schemei, metafora COLECȚIONĂRII (înțeleasă prin cartarea subschemelor colecționării de fluturi și femei) devenind un suport de bază pentru cadrul textului. Fiecare secvență a schemei și imaginii-schemă reprezintă niște noduli în jurul cărora se cristalizează informația despre acțiunile din text și, în funcție de context, faptele sunt înțelese direct sau prin intermediul metaforei.

Înțelegerea metaforelor globale depinde de abilitatea cititorului de a decodifica expresiile metaforice locale care împânzesc romanul pentru a susține imaginea structurii globale. Fiecare

menționare a expresiei metaforice are ca scop să activeze o idee care este intenționată ca o imagine însoțitoare în tot textul. Este important să decodificăm fiecare ocurență a metaforei globale, ca să avem o imagine întregită.

Romanul *Colecționarul*, fiind o sursă bogată de expresii metaforice și comparații, ce se reunesc la nivel global sub metafora conceptuală COLECȚIONAREA, ne permite să analizăm felul în care mecanismele diferite de la baza metaforei și comparației ghidează alegerea formei de exprimare (expresie metaforică sau comparație). Se observă o tendință de percepere diferită a situației în funcție de alegerea formei de comparație sau expresie metaforică. Metafora dezvăluie o apropiere mai mare între domeniile conceptuale, chiar o identificare între ele, iar comparația prezintă o anumită detașare. Discriminarea între modalitățile de interpretare a expresiilor metaforice și comparațiilor (CATEGORISIRE și COMPARAȚIE) ne ajută să scoatem în evidență sentimente și conceptualizări ascunse la un nivel mai adânc.

În romanele cu focalizare multiplă evenimentele sunt percepute diferit; prin urmare, și schemele în baza cărora se interpretează acțiunile vor varia. Diferențele de opinie apar tocmai pentru că sunt activate scheme diferite și apar divergențe de percepție metaforică și literală ale acelorași situații. De asemenea, se creează condiții pentru reiterări metaforice, care pot crea redundanță informativă. Însă, în romanul analizat reluările au funcția de aprofundare și completare a schemelor și imaginilor-schemă.

Referințele intertextuale reprezintă o modalitate eficientă de susținere a strategiei de management, pentru că se folosește cu subtilitate metafora, care are menirea mai mult de a identifica un personaj cu altul decât de a-l asemăna cu altul. Însă pentru ca aceste metafore să-și atingă țelul este nevoie ca ele să fie acceptate în același fel în care au fost intenționate, dar și mai importantă este familiarizarea cu DS propus pentru cartare. Dacă sursa nu este cunoscută și nici nu este explicitată în context, metafora își pierde sensul.

Corelația dintre interpretarea metaforei și actualizarea standardelor textualității se conturează ca una de interdependență, având în vedere că succesul înțelegerii metaforei determină coerența locală și globală a textului. Coerența, luată ca standard de bază al textualității, verifică și realizarea coeziunii, intenționalității, acceptabilității, situaționalității, intertextualității în raport cu comprehensiunea metaforei. Analiza în baza romanului *Colecționarul* pune în lumină roluri diferite pe care metafora și le asumă în virtutea caracteristicilor sale.

3. TRADUCEREA METAFOREI ȘI TEXTUALITATEA

În acest capitol se studiază gradul de fidelitate a expresiilor metaforice în textul narativ tradus ca factor ce influențează modalitatea de interpretare a textului și actualizarea standardelor textualității. Cercetarea traducerii metaforei din perspectiva cognitivă a permis identificarea strategiilor de traducere care atât la nivel conceptual cât și la cel lingvistic afectează alegerea expresiei folosite în textul țintă. Reconceptualizarea metaforei în urma traducerii și transpunerile alternative ale metaforelor au fost urmărite în două traduceri ale romanului *Colecționarul* de John Fowles din engleză în română.

Fiecare comunitate etnolingvistică se caracterizează prin tradiții, influențate de realitatea în care trăiesc membrii ei. Deoarece dezvoltarea este neuniformă și poartă un caracter specific pentru fiecare comunitate, este inevitabil să existe și reprezentări diferite în limbă, în comportamentul lingvistic colectiv, în viziunea asupra lumii. B. Whorf susține în acest sens că noi disecăm natura după cum ne dictează limbile materne, iar diferențele dintre limbi reflectă varietate în modul de gândire a vorbitorilor [10].

Caracterul specific al unei comunități este reflectat și în frame-urile și schemele conceptuale în care se încadrează experiența proprie. Acestea învederează punctul de vedere al oamenilor, al culturilor și epocilor în privința evenimentelor întâmplate și tot aceste structuri mintale reflectă diferențele dintre culturi, limbi, practici comportamentale și lingvistice.

Schemele conceptuale ale unei culturi formează ceea ce savanții ruși numesc *tabloul lingvistic al lumii* – filozofia unui grup lingvistic specific, respectată de toți membrii ei, pentru a asigura înțelegerea reciprocă [11]. Tabloul este creat de tropi cu ajutorul cărora abstractul devine „palpabil”, „sesizabil”, „perceptibil”; despre abstract se poate vorbi în termenii concretului și el poate fi transpus în imagini în mintea vorbitorului acelei comunități.

Metafora transpare ca mijlocul principal de modelare a gândirii, experienței și de conceptualizare a lumii [5]. Metafora și-a asumat un rol atât de important, pentru că ea permite conceptualizarea prin prisma lucrurilor deja cunoscute și permite folosirea unui număr limitat de mijloace pentru a crea un câmp asociativ puternic.

Metaforele joacă un rol important la configurarea tabloului lumii pentru că structura lor în sine implică modalități de conceptualizare a concretului și abstractului din viața comunității. Unicitatea tabloului lumii este determinată de prezența conceptelor și lexemelor care desemnează realități naționale sau caracteristici ale obiectelor, fenomenelor, percepțiilor. De aceea, traducerea metaforelor înseamnă redarea sensului prin realitățile LȚ și culturii țintă (CȚ), ceea ce de multe ori implică schimbarea sau neutralizarea expresiilor metaforice.

Metafora încorporează o încărcătură culturală semnificativă începând cu cea convențională și terminând cu cea nouă. Elementul cultural inclus în metaforă, la fel ca și

structurile lingvistice specifice limbii, devin o provocare pentru traducător, acesta fiind pus în situația de a păstra sensul și forma într-o altă limbă.

Susținând ideea cercetătoarei C. Schäffner [9, p. 1267] de a reevalua strategiile de traducere a metaforelor în ceea ce privește raportarea lor la metaforele conceptuale și ținând cont de faptul că tehnicile alese de traducător influențează interpretarea și conceptualizarea metaforelor, propunem următoarea clasificare: a) folosirea aceleiași expresii metaforice/comparații în LS și LȚ; b) utilizarea aceleiași metafore conceptuale, dar expresii metaforice/comparații diferite; c) prezența diferitelor metafore conceptuale; d) folosirea unei expresii metaforice/comparații în locul unei expresii nemetaforice; e) folosirea unei expresii nemetaforice în locul unei expresii metaforice; f) includerea explicațiilor însoțitoare pentru expresiile metaforice.

Factorii care fac dificilă traducerea textului cu păstrarea expresiilor metaforice din original sunt: decizia traducătorului, fără a lua în calcul posibilitățile lingvistice și conceptuale ale LȚ; necoresponderea morfologică și sintactică între LS și LȚ pentru redarea expresiilor metaforice; necoresponderea semantică între expresiile din TS și TȚ; lipsa unui echivalent în LȚ; ignorarea metaforei globale de către traducător și redarea metaforei prin alte expresii. Acești factori duc la întreruperea unei imagini însoțitoare și la schimbarea perspectivei asupra evenimentelor și fenomenelor.

Alegerea strategiilor de traducere influențează receptarea textului de către cititorul țintă. Capacitatea traducătorului de a fi conștient nu doar de expresiile metaforice, ci și de prezența metaforei conceptuale, mai ales a celei extinse pe suprafețe textuale mari, contribuie la o redare metaforică mai fidelă textului sursă. De asemenea, strategiile folosite au un impact asupra standardelor textualității.

Interacțiunea dintre standardele textualității se modifică datorită apariției unui factor uman intermediar prin prisma căruia cititorul TȚ conceptualizează realitatea textuală. De aceea, intenționalitatea implică doi codificatori (autorul TS și traducătorul), iar acceptabilitatea antrenează doi decodificatori (traducătorul și cititorului TȚ). Intenționalitatea și acceptabilitatea joacă un rol foarte important la traducerea unui text, pentru că traducătorul trebuie să aibă în vedere atât LS și cultura sursă (CS), cât și cititorul limbii țintă și culturii țintă. De aceea, textualitatea asigurată prin intermediul traducătorului influențează modalitatea cititorului țintă de a percepe textul.

Studiul de caz efectuat în baza romanului *Colecționarul* dezvăluie schimbările de conceptualizare ale textului în urma modificării expresiilor metaforice. Beneficiul de a avea două traduceri ale aceluiași roman ne oferă posibilitatea de a compara modalitatea de reconceptualizare a aceluiași expresii metaforice din original și de a vedea cum este influențată

textualitatea. Interesul nostru este de a determina modalitățile de traducere a metaforelor, în special a celor pentru care nu s-au găsit echivalențe absolute în cele două limbi.

Iată un exemplu de modificare a expresiilor metaforice datorită inexistenței unui echivalent în LT.

...when she was sincere she could <u>draw the soul out of me</u> , I was <u>wax</u> <u>in her hands</u> [14, p. 66].	...cînd era sinceră, putea să facă orice din mine, mă <u>dădea gata</u> [12, p. 66].	... cînd era sinceră putea face ce voia din mine. Eram <u>ca o bucată de plastilină</u> <u>în mîinile ei</u> [13, p. 75].
--	--	---

În română, ca și în engleză, există aceeași expresie *a scoate sufletul din cineva* – *to draw the soul out of somebody*, dar în fiecare dintre aceste limbi expresiile au conotații diferite. De aceea în ambele traduceri expresia este interpretată nemetaforic *putea să facă orice din mine* / *putea face ce voia din mine*. Cea de-a doua expresie metaforică o susține pe prima explicînd starea de slăbiciune a protagonistului (*wax in her hands* / *ceară în mîinile ei*), dar face parte dintr-o altă metaforă.

Traducerea celei de-a doua expresii metaforice – *wax in her hands* – nu este fidelă. Primul traducător alege o expresie metaforică convențională, iar al doilea o păstrează pe cea din original, dar schimbă natura substanței din expresia metaforică: din ceară în plastilină. Care a fost motivul schimbării focarului de la ceară la plastilină, este greu de presupus, pentru că esențial percepția substanței nu se modifică și nu există o modalitate convențională de redare a acestui sens.

Analizînd expresiile metaforice utilizate de primul traducător am constatat că acesta se abate mai mult de la metafora globală decît cel de-al doilea, ignorînd de multe ori susținerea imaginii-schemă globale cu expresiile metaforice din original. De exemplu,

I'd do anything you asked me. "Except let me <u>fly away</u> ." [14, p. 41].	Aș face orice m-ai ruga. „Doar că nu-mi dai drumul” [12, p. 41].	Aș face orice mi-ai cere. „În afară doar de a mă lăsa <u>să-mi iau zborul</u> ” [13, p. 47].
--	--	--

În prima traducere expresia metaforică nouă (*fly away*) este înlocuită cu una convențională (*a da drumul*), care schimbă DS și ignoră metafora globală. În a doua variantă traducătorul este fidel originalului, mai ales că limba română permite acest lucru. Păstrarea expresiilor metaforice cu impact global asigură reactivarea regulată (și exact atunci cînd autorul dorește acest lucru) a metaforei globale și adăugarea componentelor la imaginea-schemă creată de metaforă, actualizarea ei. Strategia de traducere utilizată de primul traducător nu prejudiciază înțelegerea fragmentului, dar afectează percepția Mirandei ca unul din fluturii pe care îi considera *colegi victime* (*my fellow victims*). Schimbarea metaforei noi pe una convențională privează cititorul atît de tabloul pe care textul original intenționa să-l construiască, cît și de provocarea pe care cartarea metaforei noi o oferea pentru imaginația și gîndirea lui.

Schimbarea metaforei în timpul traducerii întrerupe crearea unei imagini însoțitoare. Coerența nu este afectată, dar pentru o lucrare literară fiecare figură de stil folosită pentru

construirea unui tablou nu este accidentală și îndepărtarea de imaginea intenționată de autor modifică scopul TS, producând schimbări conceptuale în mintea cititorului.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

În urma studiului întreprins, prin care ne-am propus să stabilim rolul metaforei în raport cu textualitatea la generarea și interpretarea textului narativ, concluzionăm următoarele:

1. Cercetarea metaforei într-o abordare cognitivă a contribuit mult la înțelegerea mecanismelor conceptuale care o susțin, producând și un aparat terminologic respectiv pentru descrierea acestora. Astfel, imaginea-schemă de la baza metaforei conceptuale este o noțiune cu valoare explicativă înaltă în ceea ce privește înțelegerea mecanismelor metaforice care contribuie la generarea și interpretarea textului. Imaginea-schemă oferă un cadru de plasare a informației din text. Respectiv, la interpretare informația percepută de cititor se acumulează pe parcursul lecturii și se stochează în slot-urile disponibile oferite de imaginea-schemă, iar ulterior, după lectura textului, această structură conceptuală devine o sursă de extragere (structură mnemonică) a informației despre text.

Lucrarea a demonstrat relevanța conceptului de imagine-schemă de la baza metaforei în procesul de organizare/structurare a informației reținute de cititor, de anticipare (predicție) a celor ce vor urma în text. Activând în minte aceste structuri conceptuale, cititorul realizează ceea ce se numește *procesarea de sus în jos* a textului. *Procesarea de jos în sus* se bazează pe expresiile metaforice în combinație cu contextul apropiat, cu ajutorul cărora se formează sensul, se analizează și se interpretează informația citită. Interdependența dintre metaforele conceptuale activate de expresiile metaforice și nemetaforice contribuie la o procesare bidirecțională coerentă a textului.

Imaginea-schemă generată de metafora conceptuală poate avea grade diferite de „extindere” în raport cu textul, afectându-l la diferite niveluri – de la cel local/micro-nivel până la cel global/macro-nivel. Respectiv, au fost utilizați termenii de *metaforă locală* și *metaforă globală*.

2. În cadrul procesării textului cititorul recreează textualitatea prin interpretarea personalizată a conținutului. Metafora globală, prin intermediul imaginii-schemă pe care o are la bază, actualizată prin expresiile metaforice întâlnite pe parcursul întregului text, este cea care contribuie esențial la realizarea standardelor textualității (în terminologia propusă de R. de Beaugrande și W. Dressler), prin asigurarea *coerenței, coeziunii, informativității, intenționalității, acceptabilității, intertextualității, situaționalității* textului.

3. Metafora conceptuală oferă *coerență* textului datorită relațiilor ce se creează între componentele metaforei și proiecțiile ei în textul narativ, precum și între alte componente

nemetaforice, care contribuie la schema globală a textului. Contribuția metaforei la coerența globală a textului este cu atât mai mare cu cât imaginea-schemă de la baza ei structurează secvențe textuale mai extinse, iar gradul superior se atinge prin evocarea metaforei în titlu.

4. Potențialul/capacitatea metaforei de extindere pe suprafețe textuale diferite, la depărtare considerabilă de actualizările sale, o face un instrument util pentru menținerea și reactivarea unei idei într-un text. Capacitatea de a crea imagini complexe, de a păstra o consecvență metaforică prin formarea unor lanțuri tematice realizate prin reiterări, parafrazări ale expresiilor metaforice sau prin alte expresii nemetaforice, care susțin aceeași metaforă conceptuală, contribuie la realizarea *coerenței* și *coeziunii* textuale.

5. Studiului de caz axat pe romanul *Colecționarul* de J. Flowles a demonstrat, de asemenea, cum metafora joacă un rol important și în realizarea standardelor de *intenționalitate*, *acceptabilitate*, *intertextualitate* și *situaționalitate* atunci când este utilizată cu efect de manipulare și influențare a receptorului.

6. În cadrul cercetării determinăm acei factori variabili, care influențează actualizarea standardelor textualității în raport cu generarea și interpretarea metaforei – vârsta, studiile, ocupația, experiența anterioară, cultura, dar și situația concretă în care se află și intențiile fiecărui locutor.

7. Folosirea metaforelor *intertextuale*, ca aluzie la alte texte, ghidează cititorul, oferindu-i un domeniu sursă (DS) bogat – textul la care se face referință. Utilizarea acestor metafore este o strategie eficientă de management situațional, însă acceptabilitatea lor poate fi îndoielnică în condițiile în care locutorul nu este familiarizat cu textul la care se face aluzie sau percepe referința sub un alt aspect decât cel intenționat.

8. Coerența fragmentului cu metafore noi este determinată de contextul de folosire a expresiilor și de cunoștințele cititorului referitoare la DS și DȚ ale metaforei conceptuale. Utilizarea unor DS specifice (de exemplu, entomologie, artă) necesită explicitare pentru a dezvălui cât mai multe corelații între constituenții metaforici. Dacă clarificarea nu este oferită, etapa de înțelegere a metaforei nu trece în cea de interpretare și apreciere, care, deși nu sunt etape obligatorii, conferă sensuri suplimentare contextului.

9. Romanul studiat în cadrul cercetării ne-a permis să constatăm că înțelegerea unei situații depinde de schema în baza căreia ea este interpretată. Dacă două persoane folosesc scheme diferite pentru aceeași situație, apare un conflict comunicativ – a se vedea schema COLECȚIONĂRII DE FLUTURI în raport cu schema OASPETELUI folosite de cei doi protagoniști ai romanului. Un efect comunicativ asemănător poate rezulta atunci, când interlocutorii utilizează operații logice diferite pentru a conceptualiza aceeași situație: operația de CATEGORISIRE, exprimată prin expresie metaforică de un locutor, și prin COMPARAȚIE

de un alt locutor stîrnește neînțelegeri, avînd în vedere că folosirea expresiei metaforice implică identificarea cu situația, iar utilizarea comparației sugerează o asemănare cu circumstanțele la care se referă.

10. Rolul metaforei conceptuale în realizarea standardului de *informativitate* e substanțială prin faptul că metafora este un mijloc economic cu caracter deschis de actualizare a unui volum mare de informație. Din perspectiva cititorului, *informativitatea* textului crește prin capacitatea acestuia de a identifica utilizarea preferențială a expresiilor metaforice sau a comparațiilor de către anumiți naratori/personaje, luînd în considerare faptul că acestea învederează inteligența lor și nivelul lor de educație. Analiza romanului *Colecționarul* a demonstrat că folosirea expresiilor metaforice este condiționată de un nivel intelectual superior, de cunoștințe din diferite domenii, de lecturi multiple, iar utilizarea preponderentă a comparațiilor dă dovadă de un univers imaginar foarte sărac.

11. Studiarea diferențelor de conceptualizare a expresiilor metaforice din textul original și două variante traduse din perspectiva cognitivă a scos în evidență rolul traducătorului ca factor suplimentar care influențează interpretarea metaforelor. Cercetarea a demonstrat că traducătorul nu păstrează expresiile din original fie pentru că nu-i permite inventarul lingvistic și realitatea culturală din LT și CT, fie pentru că nu urmărește intenția autorului de creare a unei imagini globale prin multitudinea expresiilor metaforice prezente în tot textul. Schimbarea metaforelor în timpul traducerii modifică percepția cititorului despre evenimentele și fenomenele din text, influențează construirea imaginii-schemă și realizarea textualității.

12. Strategiile de traducere rezultate din aplicarea teoriei conceptuale a metaforei iau în considerare atât schimbările de conceptualizare care au loc în text la selectarea metaforei conceptuale, cât și impactul alegerii expresiilor metaforice și comparațiilor pentru traducerea textului. Analiza exemplilor în baza acestor strategii demonstrează că fidelitatea traducătorului față de imaginea metaforică originală este mai mare atunci cînd el păstrează expresia metaforică din TS, sau cel puțin metafora conceptuală este aceeași pentru expresiile din TS și TT.

13. Cercetarea efectuată de noi este doar un început în ceea ce privește studiul metaforei în textul narativ. Pentru investigațiile ulterioare propunem următoarele direcții de cercetare:

- continuarea studierii metaforei din perspectiva TCM în texte de genuri și dimensiuni diferite;
- revelarea metaforelor conceptuale realizate în variate texte și urmărirea modalității de actualizare a lor prin intermediul expresiilor metaforice;

- studierea metaforelor intertextuale nu doar ca aluzii la alte texte, ci și ca metafore conceptuale care transpar în variate texte ale aceluiași autor sau în operele mai multor autori contemporani ori din diferite epoci;
- cercetarea într-un cadru mai complex a traducerii metaforelor, urmărind alte strategii, de exemplu, traducerea expresiilor nemetaforice prin expresii metaforice.

BIBLIOGRAFIE

1. Beaugrande R. de, Dressler W. Introduction to Text Linguistics. Longman, 1981, 2002 - digital reformatată: [online]
http://www.beaugrande.com/introduction_to_text_linguistics.htm (citat 22.05.02).
2. Gentner D., Bowdle B., Wolff P., Boronat C. Metaphor is like analogy. In: D. Gentner, K. J. Holyoak, & B. N. Kokinov (Eds.), *The analogical mind: Perspectives from cognitive science*. Cambridge, MA: MIT Press, 2001, p. 199-253.
3. Kimmel M. From Metaphor to the “Mental Sketchpad”: Literary Macrostructure and Compound Image Schemas in Heart of Darkenss. In: *Metaphor and Symbol*, vol. 20 (3), 2005, p. 199-238.
4. Kimmel S., MacGintie W.H. Hypothesis Testing in Reading Comprehension. In: Technical Report #14. Columbia Univ., New York, NY. Teachers College, 1981, p. 11-17.
5. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor. In: Ortony, Andrew (ed.) *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, p. 202-251.
6. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago & London: University of Chicago Press, 1980. 242 p.
7. Pânzaru Rodica. Teaching Vocabulary through Metaphorical Structures. În: *Empowering Teachers of English Language: New Trends and Best Practices*. Chișinău: CEP USM, 2009, p. 64-65.
8. Plămădeală I. *Opera ca text. O introducere în știința textului*. Chișinău: Prut Internațional, 2002. 204 p.
9. Schäffner C. Metaphor and Translation: Some implications of a cognitive approach. În: *Journal of Pragmatics*, vol. 36, 2004, p. 1253-1269.
10. Worf B. Language, Thought, and Reality. In: *Language Thought and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*, edited by John B. Carroll, Boston: MIT Press, Massachusetts, 1964 (1956). xi, 278 p.

11. Телия В. Н. Метафоризация и её роль в создании языковой картины мира. În: Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. Москва, 1988, с. 173-203.

Surse de exemple

12. Fowles J. Colecționarul. București: Minerva, 1990. 256 p.
13. Fowles J. Colecționarul. Trad. de Mariana Chițoran, postfață de Dan Grigorescu. Iași: Polirom, 2007. 336 p.
14. Fowles J. The Collector. New York: A Laurel Book Publ. By Dell Publ., 1980. 255 p.

LISTA LUCRĂRILOR PUBLICATE LA TEMA TEZEI

1. Pânzaru R. Actele Colocviului Internațional „Probleme actuale de lingvistică, glotodidactică și știință literară”, organizat cu ocazia aniversării a 45-a de la fondarea Facultății de Limbi și Literaturi Străine a Universității de Stat din Moldova, Chișinău, 5-6 martie 2009, vol. IV, partea I. Chișinău: CEP USM, 2009, p. 461-465.
2. Pânzaru R. Dimensiunile metaforei și interpretarea textului. În: Materialele conferinței științifico-practice „Wissen Vernetzen Publizieren”, Chișinău 22 noiembrie 2008. Chișinău: CEP USM, 2009, p 42-45.
3. **Pânzaru R. Metafora și comparația – mecanisme diferite de interpretare. În: Studia Universitatis, Seria Științe Umanistice, revistă științifică, anul II, Nr. 10 (20), Chișinău: CEP USM, 2008, p. 143-149.**
4. Pânzaru Rodica. Teaching Vocabulary through Metaphorical Structures. În: Empowering Teachers of English Language: New Trends and Best Practices. Chișinău: CEP USM, 2009, p. 64-65.
5. Pânzaru R. Realizarea informativității prin intermediul metaforei extinse. În: Actele Colocviului Științific Internațional „Probleme de lingvistică generală și romanică”: consacrat aniversării a 80-ea de la nașterea lui Grigore Cincilei, doctor habilitat, profesor universitar, ediția a II-a, Chișinău, 1 decembrie 2007. Chișinău: CEP USM, 2008, p. 196-198.
6. **Pânzaru R. Interpretarea metaforelor extinse. În: Studia Universitatis, Seria Științe Umanistice. Revistă științifică, anul I, Nr. 4, Chișinău: CEP USM, 2007, p. 198-203.**
7. Pânzaru R. Metafora între intenționalitate și acceptabilitate. În: Conferința științifică internațională „Învățământul superior și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere” dedicată jubileului de 60 ani ai Universității de Stat din Moldova, științe socioumanistice, Volumul I, Chișinău, 28 septembrie 2006. Rezumatele comunicărilor. Chișinău: CEP USM, 2006, p. 87-88.

8. Pânzaru R. Translation of Extended Metaphors. Case study: „The Collector” by John Fowles. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova, seria „Științe filologice”, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 385-389.
9. Pânzaru R. Coerența textului la traducerea metaforei extinse. În: Probleme actuale de lingvistică, glotolingvistică și știință literară, vol. III. Universitatea de Stat din Moldova, Aniversarea a 40-a a Facultății de Limbi și Literaturi Străine, Chișinău: CEP USM, 2004, p. 352-354.
10. Cincilei C., Pânzaru R. Intertextual Metaphors. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova, seria „Științe filologice”, Chișinău: CEP USM, 2004, p. 283-287.
11. Pânzaru R., Cincilei C. Conceptualizarea metaforică a posesiei în limbile română și engleză. În: Analele Științifice ale USM, seria „Științe filologice”, Chișinău: CE USM, 2003, p. 426-428.

ADNOTARE

Pânzaru Rodica **Metafora și textualitatea: probleme de interpretare și traducere**

teză de doctor în filologie, Chișinău, 2010

Teza constă din introducere, trei capitole, concluzii și recomandări, bibliografie (225 de titluri). Textul de bază al tezei (121 p.) cuprinde 4 tabele, 2 figuri și 1 anexă. Rezultatele obținute la tema tezei sunt publicate în 11 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: metaforă conceptuală, expresie metaforică, cartare, metaforă globală/locală, interpretarea metaforelor, textualitate, procesarea textului de sus în jos/de jos în sus, schemă, text sursă/țintă, cultură sursă/țintă.

Domeniul de studiu este metafora în textul narativ. **Scopul și obiectivele** propuse vizează determinarea rolului metaforei la realizarea textualității din perspectiva generării și interpretării textului, precum și identificarea diferențelor de conceptualizare la baza metaforei în urma traducerii și efectul lor asupra standardelor textualității. **Noutatea și originalitatea științifică.** Cercetarea contribuției metaforelor la realizarea textualității este teren nou de investigare. Distincția dintre metafora conceptuală, cu imaginea-schemă la bază, și expresiile metaforice care o susțin permite cercetătorului să iasă din limitele propoziției și să pună în valoare noi funcții ale metaforei în generarea și perceperea textului atât la nivel local (episodic), cât și la cel global (de text întreg). Aportul metaforei la conceptualizarea realităților textuale o face sensibilă la traducere, întrucât implică factori de ordin lingvistic, social și civilizațional.

Semnificația teoretică. Cercetarea a demonstrat eficiența abordării cognitive în studierea aportului metaforei la realizarea standardelor textualității în textul narativ. Noțiunea de imagine-schemă, ca structură globală asociată cu metafora conceptuală proiectată în text prin intermediul expresiilor metaforice, și-a arătat utilitatea în identificarea mecanismelor de procesare/interpretare și depozitare a informației despre text. Rolul metaforei la asigurarea coerenței globale a textului s-a dovedit a fi cu atât mai mare, cu cât imaginea-schemă de la baza ei structurează secvențe textuale mai extinse, atingându-se nivelul maxim prin evocarea metaforei în titlu. A fost studiată importanța selectării expresiei metaforice sau a comparației, a operației de CATEGORISIRE sau COMPARAȚIE pentru interpretarea unei situații. Investigația a reliefat factorii care influențează conceptualizarea metaforică în textul original și în cel tradus.

Valoarea aplicativă a cercetării și implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele din lucrare prezintă interes pentru discipline precum stilistica, literatura, antropologia, etc. Multitudinea direcțiilor neelucidate ale studiului despre metaforă în text generează probleme de cercetare pentru teze de licență, masterat și doctorat. Strategiile de traducere elaborate în baza teoriei contemporane a metaforei sunt relevante pentru traductologi și traducători.

ANNOTATION

Pânzaru Rodica. **Metaphor and Textuality: Issues of Interpretation and Translation**

Thesis for the Doctor's Degree in Linguistics, Chisinau, 2010

The thesis contains an introduction, three chapters, conclusions and recommendations, a bibliography with 225 entries. The thesis consists of 121 pages of basic text, 4 tables, 2 figures and 1 annex. The results of the present paper were published in 11 research articles.

Key words: conceptual metaphor, metaphorical expression, mapping, global/local metaphor, metaphor interpretation, textuality, top-down/bottom-up text processing, schema, source/target text, source/target culture.

The **domain of study** is metaphor in the narrative text. The **goal and objectives** of the thesis aim to establish the function of metaphor in ensuring textuality from the point of view of text generation and interpretation, as well as to identify the differences in conceptualising metaphor as a result of translation and their impact on the standards of textuality. **Research novelty and originality.** The investigation of the contribution of metaphor to the realization of the standards of textuality is a new terrain of research. The distinction between the conceptual metaphor – with the image-schema at its basis – and the metaphorical expressions that support it allow the researcher to transcend the level of the sentence and reveal new metaphorical functions in text generation and interpretation both at the local (episodic) level and at the global (the text as a whole) one. The value of metaphor on the conceptualisation of the textual reality makes it sensitive to translation, since it involves linguistic, social and cultural factors. **Theoretical value.** The study demonstrated the efficiency of the cognitive approach in the research of the contribution of metaphor to the standards of textuality in the narrative text. The image-schema notion, as a global textual structure associated with the conceptual metaphors projected in the text through metaphorical expressions, was found productive in identifying the mechanisms of processing/interpretation and depositing textual information. The impact of metaphor on the global coherence of the text proved to be higher as the image-schema structured more extensive textual sequences, the highest degree being achieved when the metaphor is mentioned in the title. The implications of choosing between a metaphorical expression and a simile, between the operation of CATEGORISATION and COMPARISON for interpreting a situation were studied. The investigation determined the factors that influence metaphor perception in the original and the translated text. **The practical value of the research.** The results obtained and presented in the thesis are of interest for the courses of Stylistics, Text Analysis, Literature and Translation Studies. The diversity of approaches for continuing the study of metaphor in the narrative text generate research issues for undergraduate and graduate theses.

АННОТАЦИЯ

Родика Пынзару **Метафора и текстуальность: проблемы интерпретации и перевода** диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук, Кишинэу, 2010 г

Структура диссертации – введение, три главы, выводы и рекомендации, библиография (225 источников), 121 страницы основного текста, 4 таблицы, 2 фигуры и 1 приложение. Результаты настоящего исследования были опубликованы в 11 научных работах. **Ключевые слова:** концептуальная метафора, метафорическое выражение, картирование, глобальная/локальная метафора, интерпретация метафоры, текстуальность, обработка текста сверху вниз/снизу вверх, схема, исходный текст/текст перевода, исходная культура/культура-реципиент.

Область исследования – метафора в нарративном тексте. **Цель и задачи** диссертации – определение роли метафоры при обеспечении текстуальности с точки зрения генерирования и интерпретации текста, а так же определение различий концептуализации метафоры в результате перевода и их воздействия на стандарты текстуальности. **Научная новизна и оригинальность исследования** – изучение влияния метафоры на реализацию стандартов текстуальности. Различие между концептуальной метафорой, которая имеет образ-схему в основе, и метафорическими выражениями, которые поддерживают ее, позволяют исследователю преодолеть уровень предложения и раскрыть новые функции метафоры при интерпретации текста на локальном (эпизодическом) и глобальном (тексте в целом) уровнях. Важность метафоры в концептуализации текстуальной действительности делает ее чувствительной к переводу, так как на нее влияют лингвистические, социальные и культурные факторы. **Теоретическое значение.** Продемонстрирована эффективность когнитивного подхода в исследовании влияния метафоры на реализацию текстуальности. Понятие образа-схемы как текстовой глобальной структуры показала применимость в установлении механизмов обработки/интерпретации и складывания информации из текста. Влияние метафоры на глобальную когерентность текста проявилась настолько, насколько ее образ-схема структурирует более протяженные промежутки текста, достигая максимального уровня при использовании метафоры в названии. Были выявлены воздействия выбора между метафорическим выражением и сравнением, между операциями КАТЕГОРИЗАЦИИ и СРАВНЕНИЯ для интерпретации различных ситуаций. Исследование также определило факторы, которые влияют на восприятие метафоры в оригинале и в переводе.

Практическая ценность. Результаты исследования представляют интерес для курсов лекций по стилистике, анализу текста, литературе и переводоведению.

PÂNZARU RODICA

**METAFORA ȘI TEXTUALITATEA:
PROBLEME DE INTERPRETARE ȘI TRADUCERE**

10.02.04 – LIMBI GERMANICE (LIMBA ENGLEZĂ)

Autoreferatul tezei de doctor în filologie

Aprobat spre tipar: 23.11.10
Hîrtie ofset. Tipar ofset.
Coli de tipar:

Formatul hîrtiei 60x84 1/16
Tirajul 50 ex.
Comanda nr.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. A. Mateevici, 60, Chișinău, MD-2009